

terén kevesebb gazdagodást hoz. A Hazai és Külföldi Tudósítások 1827. évfolyamában a második kötet 15. száma a következő hirdetést hozza: Bertha Bertalan pesti polgár és Czukros a Miatyánk utcában „szép izléssel és tiszta nyomtatással készült különbözőféle alkalmatosságokra használható magyar versezetekbe foglalt czukor sütemények”-et kínál.

Csatkai Endre

Babits Mihály két ismeretlen levele

I.

Dr. Tordai Anyosnak, a bajai egykori ciszterci gimnázium literátus igazgatójának kézírásos irodalmi hagyatéka 1938-ban bekövetkezett halála után a zirci cisztercita főapátság levéltárába, majd innen — a rend feloszlata után — a budapesti Országos Széchenyi Könyvtár kézírattárába került, s itt „Quart. Hung. 3976” jelzés alatt van besorolva. A filológusi gondossággal elrendezett hagyaték egy jelentős részét képezi az „Emlékeim” címet viselő négy kötet, mely nagyrészt irodalmi érdekű levelezést tartalmaz. A III. kötet 17—18. számú lapja Babits Mihálynak Tordaihoz intézett eredeti kézírású levele, mely szó szerint a következőképpen hangzik:

Igen tisztelt Igazgató Úr,

szíves és kedves soraira válaszolva, itt küldök egy arcképet: a legkisebb formátumú fotográfiát azok közül amik rendelkezésemre állanak. Sajnos, ez újabb fénykép: a régiekből (abból a korból amikor bajai tanár voltam), nemcsak hogy nincs már egyetlen példányom sem, de azokat utánacsínáltatni is nagyon bajos lenne; vidéki, obskurus fényképészeknél készültek azok.

Talán ezt föl lehet használni, legfeljebb kissé körülményre, hogy alakja a többtől el ne üssön.

Mély érzéssel emlékezem vissza a Baján töltött régi kedves esztendőre; Szuperéktól mintha csak tegnap váltam volna el; Székely és Molnár tanár urak képe most is élénken előttem áll; valamennyiökről nagyon kedves és hálás emlékezőst őrzök. Nagyon örülök, hogy ők sem feledtek még el, köszönöm szíves üdvözlötüket, és kérem az Igazgató Urat, adja át nekik alkalomadtán szívből jött viszonti köszöntésemet.

Maradok az igen tisztelt Igazgató Úrnak kész híve és igaz tisztelője:

Babits Mihály

A szövegből következtetve a levél megírására az szolgálhatott alkalmul, hogy Tordai igazgató fényképet kért a költőtől egy egybeállítandó tanári tabló számára, amelyen bizonyára mindazok szerepeltek volna, akik valaha is az intézetnél működtek, így Babits Mihály is, aki az 1905-6-i tanévben a gimnázium világi helyettes tanára volt.¹ A tervezett tabló azonban úgy látszik nem készült el, erre vall legalább is, hogy a Babits által elküldött fénykép — egy művészi kivitelű, kitűnően sikerült fotográfia — szintén megtalálható a levéllapok között, „Sohár” aláírással.

A levél nincs dátummal ellátva, s így csak közvetve tudjuk megállapítani megírásának körülbelüli időpontját. Tordai Anyost 1924. június 25-i kelettel nevezték ki a bajai gimnázium igazgatójává,² a levélben említett „Molnár tanár úr” viszont 1930. február 5-én meghalt,³ tehát a levél e két időpont között íródott.

A levélben szereplő Szuperékről tudjuk, hogy Babits Mihály bajai szállásadói voltak,⁴ „Székely és Molnár tanár urak”-ról az intézet értesítői nyújtanak felvilágosítást.

Belia György, aki idézett tanulmányában Babits több bajai tanártársáról megemlékezik,⁵ őket nem említi. Pedig az értesítők adataiból következtetve értékes, tartalmas egyéni-

¹ A ciszterci rend bajai kat. főgimnáziumának értesítője 1905—1906. 48. — Babits bajai tanártársáról: BELIA György: Babits Mihály Baján. ItK. 1956. 138—142. és LANG József: Adalékok a „Hat-holdas rózsakert” keletkezéséhez és Babits bajai tartózkodásához. ItK. 1960. 574—577.

² Reálgimnáziumi értesítő az 1928—1929. isk. évről 40.

³ Reálgimnáziumi értesítő az 1929—1930. isk. évről 12.

⁴ Belia és Lang im.

⁵ Im. 143—145.

ségek lehettek, különösen Székely Károly volt igen figyelemreméltó, színes, aktív egyéniség, aki már 1905-ben a radioaktivitás jelenségéről és jelentőségéről értekezett,⁶ liceális előadásokat tartott különböző természettudományos témákról, s még késő öregségében is, nyugalombavonulása után is szinte minden iskolai értesítőben jelentkezik egy-egy tartalmas fizikai értekezéssel. Még élete utolsó — 92-ik! — esztendejében is, 1942-ben megjelenik egy tanulmánya „Az elektromágnesség”-ről.⁷ — És, mint a levélből kiténik, Babits is szeretettel gondolt vissza rájuk, amint ők is a gimnázium egykori Benjáminjára.

De érdekes, Babits emléke csak az öreg tanártársak emlékezetében élt, az értesítőkből távozása után nem történik róla említés. Bizonyára azért, mert nem volt erre megfelelő rovat; az évenként megismétlődő „Iskolánk múltja” fejezetben mindig csak az elhunyt kiválóságokat sorolják fel. Ezért aztán évtizedek múltán csak az 1942—43. évi értesítőben bukkan fel újra Babits Mihály neve. „Az intézet elhunyt tanárai közül irodalmi és kulturális téren kitűntek” rovatában már ott szerepel „Babics Mihály, költő és író” is.⁸

Végeredményben tehát a Tordai-gyűjtemény Babits-levele is egy kis színfolttal teljesebbé teszi a fiatal Babits bajai tartózkodásának képét.

II.

A fentebb idézett Babits-levéllel körülbelül egyidős lehet az alábbi másik, amelyet *László Gyula* egyetemi tanár lekötelező szívességéből közlünk, amennyiben az ő kézirat-gyűjteményének egyik értékes darabja. Sajnos azonban, ez esetben nincsen annyi fogódzkodónk, mint a megelőzőnél; sem az idejét, sem a címzettjét nem tudjuk pontosan megállapítani, s csak találgatásokra vagyunk utalva. De lássuk előbb magát a levelet:

Kedves Barátom,

mintegy 2 hete Pán Imre nevű úr fölkeresett s értesített arról hogy a *Színházi Élet* irodalmi mellékletet ad, melynek Te leszel a szerkesztője; egszersmind kéziratot kért tőlem a melléklet első száma részére.

Én természetesen örültem az új lapnak (főleg mert Te csinárod), s mivel Pán úr sürgetett, hamarosan át is adtam neki egy új verset. A vers azonban tovább érlelődött, dolgozott még bennem, s másnapra négy sora teljesen átalakult. Minthogy nem akartam, hogy a *Színházi Életben* első és engem ki nem elégítő formájában jöjjön, azonnal telefonáltam Pán úrnak aki megígérte hogy másnapra okvetlenül küldet korrektúrát. A korrektúrát ez óvatosság dacára sem kaptam meg, s noha a telefonálást többször, szinte naponta megisméltetem, nem kaptam meg máig sem.

Ne haragudj hogy Téged zavarlak vele, de őszintén szólva bosszant a dolog. Kívánságom (hogy versemet végleges és helyes formában hozhassam nyilvánosságra) csak természetes; s minthogy *holnap elutazom*, nem tehetek egyebet, mint hogy beküldjem a kívánt változtatás szövegét — de, mivel most már nem bízom Pán úrban, engedj meg hogy Teneked küldjem. Nagyon kérek, intézkedj, ha még lehetséges hogy ezt kívánságom szerint kijavítsák, s az egész verset pontosan *korrigálják*.

Szívességédért előre is köszönetet mond kész híved és igaz tisztelőd

Babits Mihály

A változtatás szövegét mellékelem.

A levél tulajdonosa, mint szakavatott kézirat-gyűjtő, az eredetiséget szavatolta, de a levél eredetéről közelebbit már nem tudott mondani. A levél borítékja hiányzik, így nem tudjuk biztosan, ki a címzett; datálva nincs, s így az időpont is bizonytalan. — Sárkány Oszkár Babits-bibliográfiája nem említ olyan Babits-verset, mely a *Színházi Életben* jelent volna meg, mindössze egy prózai cikkről tud. („Az ötvenéves Ady”, Sz. É. 41. sz. 1927.)⁹

A levélben szereplő Pán Imre újságíró, értesülésünk szerint, jelenleg Párizsban él, s így nehezen megközelíthető. Ellenben budapesti lakos elvált felesége, Hauswirth Magda grafikus, aki maga is a *Színházi Élet* munkatársa volt, miért is — bár három évtized távlatában — megközelíthetően pontos adatokkal tudott szolgálni. Ezek szerint Pán Imre 1925—1935 között állott kapcsolatban a *Színházi Élettel*, ebből az évtizedből nem jöhet számitásba

⁶ Gimnáziumi értesítő az 1904—1905. isk. évről 46.

⁷ Gimnáziumi értesítő az 1941—1942. isk. évről 15.

⁸ Gimnáziumi értesítő az 1942—1943. isk. évről 156.

⁹ Babits Emlékkönyv. Szerk.: Illyés Gyula, e. n. 301.

két — az 1932-es és 1933-as — esztendő, mert ez időben átmenetileg egy másik színházi lapnál, a Délibábnál dolgozott. A Színházi Élet irodalmi rovatának (külön melléklettről nem volt szó) Lukács Gyula volt a szerkesztője, s így feltételezhető, hogy a Babits-levél hozzá volt adressálva. Pán Imre a húszas évek végén és a harmincas évek elején volt az irodalmi rovatnál foglalkoztatva, feltehetően erre az időre esik a Babits-vers közvetítése és ennek kapcsán a szóban forgó levél megírása. Egyébként Hauswirth Magda tudomása szerint Pán Imre többször is megfordult Babitsnál, esztergomi házában is felkereste. Mindössze ennyit sikerült megtudnunk a levél filológiai hátterét illetően.¹⁰

A levél szövege egyébként érdekes abból a szempontból, hogy élénk világot vet a költő ötvösködő munkamódszerére, pedáns műgondjára és rendkívül kényes művészi lelkiismeretére.

A Hauswirth Magda által megadott nyomon elindulva ráakadtunk a *Színházi Élet* hasábjain egy Babits-versre, amelynek megvan az az érdekessége, hogy sem a Sárkány-féle fentebb említett bibliográfiában, sem a Babits-versek gyűjteményes kiadásában nem szerepel, s így irodalomtörténeti szempontból eddig ismeretlen Babits-versnek tekinthető. Ez a vers azonban nem valami parádés irodalmi mellékletben jelent meg, hanem a színházi újság *Kis notesz* című rovatában, amely afféle irodalmi „vázlatkönyv” volt. Ez a vers is kissé kidolgozatlanul, vázlatyszerűen hat, címe sincsen, szövege pedig így hangzik:

*Adj Uram, kinek mit szeret,
az éhezőnek kenyeret,
A szomjazónak hús italt,
a fiatalnak fiatal,
adj az öregnek szép időt,
haad üdögéljen ház előtt,
adj, Uram, néki friss erőt —
de nekem adj már pihenőt.*

Megjelenésének időpontja — 1929¹¹ megfelel a Hauswirth Magda által közölteknek, s így el lehet képzelni, hogy Babits levelében erről a versről van szó, s így a feltételezett esetben a szóban forgó levél megírásának időpontját 1929 februárjára rögzíthetjük. Minthogy a versnek máshol nincsen nyoma, nem lehet megállapítani, hogy a lap szerkesztősége mennyiben tett eleget Babits változtatási kérélmének. De bármiként álljon is a dolog, Babits levelének és a nyomában megindult kutatásnak megvan az a haszna, hogy folyamánnyaképpen felszínre került Babits költészetének egy eddig ismeretlen — bár foglalatlan és csiszolatlan — gyöngyszeme.

Kunszery Gyula

Az első kritika Móricz Zsigmondról

Legutóbb Czine Mihály — eddig ismeretlen adatokban gazdag — könyve foglalkozott Kozma Andor és a fiatal Móricz Zsigmond kapcsolatával. Ő tisztázta legalaposabban, hogy a fiatal Móricz mennyit köszönhetett Kozmának. Amikor 1900 szeptemberében „pénz nélkül és nyűtt ruhában” Pestre jött, Kozma az elsőik között támogatta, és bevitte *Az Újság* szerkesztőségébe. Az ő révén lesz az Országos Monográfia munkatársa is. Kozmán és Vargha Gyulán keresztül kap a Kisfaludy Társaságtól honoráriummal járó munkát (Móricz Zsigmond útja a forradalmakig. Bp., 1960. 124, 146, 149.).

Ismerjük a pályakezdő Móricz véleményét Kozma költészetéről, hiszen ismertette a *Magyar symphoniák* című kötetét. Értékeli, hogy verseiben ott van „az embervér, emberköny, emberélet önkéntelen illatos felbukkanása” (Nyugat, 1919. II. 402—404; Móricz Zsigmond: Irodalomról, művészetről, I. Bp. 1059. 260—263.).

Kettejük barátságát újabb fényforrásként világítja meg az a Móricz-levél, amely a Kozma-hagyatékból került elő. 1907 utolsó napján megköszöni az író, hogy az *Erdő-mező világa* című állatmeséiről olyan elismerően írt Kozma. Elvi állásfoglalása miatt is értékes, mert a bírálát egy mondatához kapcsolódva nyilatkozik a meséről általában és a saját meséiről.

¹⁰ HAUSWIRTH MAGDA szíves szóbeli közlése nyomán.

¹¹ Színházi Élet, 1929. 10. szám (március 3—9-ig) 52.